

Грицак Наталія Русланівна,
*доктор педагогичних наук, кандидат філологічних наук,
доцент, в.о. завідувача кафедри української та
зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

ЖАНРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключовим елементом у структурі професійного іміджу майбутнього вчителя зарубіжної літератури є формування жанрової компетентності. Обґрунтовуючи свою позицію, звернемось до міркувань літературознавців і методистів. І.О. Денисюк справедливо наголошував, що «одним із сучасних аспектів наукового вивчення літератури є розгляд її творів за жанрами. Це дає змогу простежувати закономірності розвитку літератури через діалектику спадкоємності і новаторства» [2, с. 3]. Цілком погоджуємось із міркуванням Ю.І. Бондаренка, що «у процесі жанрово-родового дослідження можна досягнути максимальної повноти розгляду літературного матеріалу» [1, с. 271]. Проблема вивчати художній твір у його жанровій специфіці не є новою для методистів. Н.Й. Волошина, Ю.І. Бондаренко, О.О. Ісаєва, Л.В. Мацевко-Бекерська, Л.Ф. Мірошниченко, Є.А. Пасічник, Н.В. Романишина, А.Л. Ситченко, Г.Л. Токмань, Б.Б. Шалагінов та інші науковці одноголосні у думці, що аналіз художнього твору потребує обов'язкового звернення до його жанрової природи. В останні роки Ю.І. Бондаренко [1], Н.Р. Грицак [2] і Н.І. Романишина [3, 4] активно впроваджують ідею про самодостатність і унікальність жанрового аналізу художнього твору. Втім питання жанрової компетентності як складника професійного іміджу майбутнього вчителя зарубіжної літератури залишається й до нині малодослідженим. Відтак у межах нашої розвідки сфокусуємо увагу саме на цьому аспекті.

Роздуми про окреслене питання доцільно передусім розпочати з увиразнення змістового наповнення поняття «професійний імідж учителя-

філолога». Враховуючи специфіку шкільного курсу «Зарубіжна література», реалії сьогодення і особистий викладацький досвід, конкретизуємо поняття «професійний імідж майбутнього вчителя зарубіжної літератури». Професійний імідж майбутнього вчителя зарубіжної літератури розглядаємо як складне професійне, інтелектуальне, особистісне утворення, яке виникає, розвивається й удосконалюється у процесі навчання у ЗВО, передбачає опанування комплексом літературознавчих, історико-літературних, культурологічних, етнокультурологічних, психолого-педагогічних компетентностей, що у сукупності зі зовнішніми характеристиками і поведінковою моделлю сприяє успішній реалізації педагогічних цілей.

У структурі професійного іміджу майбутнього вчителя зарубіжної літератури виокремлюємо такі блоки: особистісний; професійний; комунікативний; соціокультурний; мотиваційно-цільовий; результативно-аналітичний. Кожен із складників віддзеркалює особливість формування професійного іміджу майбутнього вчителя зарубіжної літератури. Як ми вже зазначали, у професійному компоненті, на нашу думку, вагоме місце належить саме жанровій компетентності. Розуміння майбутніми філологами, що жанр не лише формальна, але й змістова категорія, яка віддзеркалює концепцію світосприйняття письменника, його художнє мислення в органічному поєднанні зі загальною тенденцією розвитку світового літературного процесу і національною літературною традицією, значною мірою визначає їх рівень професійної компетентності. Крім цього, студент повинен зрозуміти, що аналіз жанру «не завершується» переліком усталених ознак жанру, адже у творі присутні авторські елементи, що у сукупності утворюють індивідуальну жанрову модель. Скрупульозне вивчення жанрової природи твору сприяє усвідомленню студентами процесу модифікації типових ознак жанру під впливом історичного, культурного, політичного, літературного контексту, національних еталонів і стереотипів, світоглядних і естетичних позицій автора. Варто також пам'ятати, що у шкільній програмі з зарубіжної літератури розміщено твори різних жанрів,

відповідно зростає потреба у системному і поступовому формуванні в учнів уявлень про жанр і жанрові модифікації.

Виходячи з такої позиції, розглядаємо жанрову компетентність майбутнього вчителя зарубіжної літератури як інтегральну багатофакторну якість, яка формується і розвивається у процесі фахової підготовки, розкривається через сукупність теоретичних знань про жанр, жанрові різновиди, жанрові модифікації, реалізується через готовність і здатність самотійно застосовувати набуті знання, вміння і навички при вивченні жанрової природи твору. Жанрова компетентність вчителя-філолога складається з таких компонентів: теоретичний, аксіологічний, мотиваційний, дієво-практичний.

Оскільки формування жанрової компетентності є системним процесом, то варто говорити й про етапи її формування, зокрема ціннісно-орієнтаційний, діяльнісно-практичний, частково-пошуковий, творчо-професійний. Стисло охарактеризуємо кожен із етапів. Перший етап спрямований на набуття здобувачами освіти необхідних знань із теоретико-літературних курсів. Студенти вчать орієнтуватись у жанровому розмаїтті, знаходити і зіставляти типологічні ознаки, розкривати взаємодію літературних явищ тощо. Другий етап передбачає реалізацію отриманих теоретичних знань під час аналізу твору. На цьому етапі студенти самотійно аналізують типологічні й авторські елементи жанрів творів, зіставляти їх з іншими національними літературами, визначають позалітературні чинники формування жанру твору. Третій етап зорієнтовано на самотійне вивчення студентами механізмів модифікацій жанру. Цей етап важливий тим, що майбутні вчителі розробляють жанрові довідки, пам'ятки жанру, реклами жанру, анкети жанру, інформаційні плакати жанру, проводять жанрові диктанти чи п'ятихвилинки, здійснюють жанрове розслідування, встановлюють жанрові асоціації, моделюють національне жанрове поле, вчать створювати власні алгоритми дослідження жанру творів тощо. Четвертий етап визначає високий рівень жанрової компетентності.

Розмірковуючи про жанрову компетентність як складник професійного іміджу вчителя-філолога, нами було проведено у жовтні 2022 року опитування

30 студентів четвертого курсу факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Мета анкетування – з'ясувати сприйняття студентами майбутньої педагогічної діяльності, виявити їх розуміння поняття «професійний імідж вчителя зарубіжної літератури». З-поміж різних питань (наприклад, Чи на вибір Вашої майбутньої професії вплинув учитель у школі? Які риси характеру потрібні вчителю зарубіжної літератури? Як Ви розумієте поняття педагогічна майстерність учителя-філолога? Сформулюйте педагогічне кредо вчителя зарубіжної літератури), було поставлено питання: Які специфічні (професійні) вміння та навички потрібні вчителю зарубіжної літератури? Для нас важливим був той факт, що студенти самостійно визначали професійні вміння і навички. До ключових компетентностей, на думку майбутніх педагогів, належить: вміння застосовувати і створювати різні види візуалізації (23% респондентів); вміння емоційно розповідати про епоху, країну і життєвий / творчий шлях митця і вписувати біографічні елементи в аналіз твору (19% респондентів); вміння аналізувати художній твір з урахуванням родо-жанрової специфіки, визначати жанр і жанрові різновиди, пояснювати жанрову особливість твору (15% респондентів); вміння розробляти цікаві творчі завдання (14% респондентів); вміння зіставляти літературно-мистецькі явища (12% респондентів); вміння при вивченні художнього твору застосовувати культурологічні / етнокультурологічні знання (9% респондентів); вміння виразно читати твір (8% респондентів). Як бачимо, третє місце у цьому переліку посідає жанрова компетентність. На практичних заняттях з курсу методики навчання зарубіжної літератури більшість студентів зазначали, що, обираючи для читання художнього твору, здебільшого керуються жанром твору. Крім того, справедливо стверджували, що шкільна програма з зарубіжної літератури містить твори різної жанрової приналежності, тому важливо, щоб учні вміли орієнтуватись у цьому жанровому різноманітті, розрізняли оповідання і новелу; баладу і легенду; казку і притчу; розуміли специфіку жанрових різновидів, наприклад, епічна і ліро-епічна поема, тощо. Особливу увагу, на думку студентів, доцільно звертати на твори сучасних

авторів, адже ці твори вирізняються жанровою модифікацією і презентують авторські експериментальні і новаторські жанрові елементи.

У формуванні жанрової компетентності майбутніх учителів зарубіжної літератури вагомому роль відіграє педагогічна практика. Тому доцільно скеровувати майбутніх учителів на розвиток умінь увиразнювати жанрову природу твору, аргументувати жанрові визначення, визначати жанрові ознаки, тлумачити жанрові різновиди, поєднувати жанровий аналіз із іншими видами літературного аналізу, обирати продуктивні методи і прийоми вивчення жанру.

Отже, жанрова компетентність є вагомим складником професійного іміджу майбутніх учителів зарубіжної літератури, адже повноцінне осягнення літературного твору неможливе без звернення до його жанру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Ю.І. Універсальність жанрово-родового аналізу літературного твору в школі. VII Волошинські читання «Шкільна мовно-літературна освіта: традиції і новаторство»: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. Київ, 2019. С. 271–276.

2. Грицак Н.Р. До питання універсальності жанрового аналізу різнонаціональних художніх творів. Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (29 квітня 2021 р., м. Київ) / ред. колегія: А.А. Зернецька (гол. ред.), О.О. Ісаєва, В.В. Ніколаєнко (заст. гол. ред), А.Ю. Вітченко, О.К. Бицько (відп. ред.); укладачі: А.Ю. Вітченко, О.К. Бицько. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. С. 38–42.

3. Денисюк І.О. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. Київ: Вища школа, 1981. 215 с.

4. Романишина Н.В. Формування теоретичних і практичних жанрових умінь розпізнавання оповідання-портрета. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. Вип. 4. С. 11–15.

5. Романишина Н.В. Технологічно зорієнтована модель вивчення новели у школі. *Дивослово*. 2017. № 11. С.43-48.